

Vesten snublede i sin egen succes efter Den Kolde Krig

Af Daria Krivonos

Stigende ulighed har undergravet demokratiet, og samtidig har den teknologiske udvikling skabt muligheder for langt mere omfattende overvågning end selv Sovjetunionen drømte om. Men vi kan stadig nå at vende udviklingen.

Året er 1989, det er forår og kun nogle få måneder siden, Mikhail Gorbatsjov i december 1988 under sin tale til FN annoncerede, at USSR ikke længere ville blande sig i deres østeuropæiske naboers anliggender. Det demokratiske kalejdoskop tegner en lysere fremtid, hvor Sovjetunionen er den første store brik til at falde, og med sig vil den tage de andre på vejen mod en global demokratisering og liberalisering. Man ser konturen af enden på Den Kolde Krig, og det luner.

Samme forår skriver Francis Fukuyama sit berømte essay om *"the*

end of history", altså en afslutning på verdenshistorien, som vi kender den. Argumentet er, at demokratiet vil være alle andre styreformer overlegent, da det er drevet af menneskets naturlige behov for fred og velstand. Det gør det til en ufravigelig kurs på den lange bane.

Fukuyama fik ret i noget; USSR faldt nogle år senere, og i 90'erne så vi den såkaldte tredje demokratiseringsbølge.

Men da de små østeuropæiske dominobrikker var væltet og konvergerede mod EU, NATO og en demokratisk fremtid, viste der sig at være langt til den næste store brik: Kina. Kina har siden samlet den røde fane op og er i gang med at løfte den til nye højder. Samtidig har både Vladimir Putin og Xi Jinping over de seneste år taget forfatningsmæssige skridt mod at forblive på deres poster langt ud over, hvad der var tiltænkt.

Daria Krivonos (f. 1981) er administrerende direktør ved Institut for Fremtidsforskning. Hun er uddannet cand.polit. fra Københavns Universitet og har tidligere arbejdet i Mærsk International Finance Programme og var indtil 2018 Head of Enterprise Risk Management i A.P. Møller-Mærsk Group. I sin forskning fokuserer hun på økonomi, geopolitik, handel, klima og miljø, og risikohåndtering.

I starten af 10'erne var Det Arabiske Forår et tegn på noget, der kunne gå hen og blive den fjerde bølge. I dag er næsten samtlige arabiske stater tilbage, hvor de startede – og flere i ringere økonomisk og politisk forfatning end før Foråret. Samtidig stilles der i stigende grad spørgsmålstegn ved demokratiets vigtighed og værdi, selv i de lande, vi normalt forventer at gå forrest i dets ærinde. Globalt kan man gå så langt som at sige, at der er deciderede tegn på en demokratisk recession, hvor vores liberale værdier er på retræte. I 2018 klassificerede *The Economist* USA som et ”mangelfuldt demokrati”.

... der er deciderede tegn på en demokratisk recession.

Illiberale modeller i fremgang

Men hvor demokratiet efterlader et vakuum, vokser nu andre, mere illiberale samfundsmodeller frem. Noget af det vigtigste er, at de fremstår som handlekraftige ’hybrid-modeller’, der kombinerer markedsøkonomi med centraliserede, kvasidemokratiske eller autoritære styreformere. Disse hybrid-regimer manifesterer sig i en gråzone mellem demokrati og autokrati. De kan ikke klassificeres under diktaturer, som vi kender dem, idet de i nogen grad sikrer befolkningen friheder – og mest af alt velstand – og i de fleste afholdes der demokratiske valg, om end disse i praksis ofte favoriserer den siddende regering. Det drejer sig om lande som Singapore, Brasilien, Tyrkiet, Polen og Peru, som alle udviser tegn på gradvis erosion af transparen-

te og pålidelige institutioner og friheder, som ellers understøtter det liberale demokrati.

The Economists demokratiindeks viste i 2018, at valgdeltagelse har været stigende i det sidste årti, selv i lande med høj korruption og svækkede institutioner, såsom staterne i Sydamerika. Men de gode nyheder stopper desværre der, da de fire øvrige indikatorer – borgerrettigheder, politisk kultur, vel fungerende regering samt valgproces og pluralisme – alle har vist en jævn tilbagegang.

Bertelsmann Stiftungs transformationsindeks (se illustrationen på side 8), tegner et lignende billede: 40 stater, herunder nogle af de mest veludviklede demokratier, har tilbagerullet dele af retsstaten, og 50 stater har indført begrænsninger på borgerrettigheder.

Det samlede billede afslører et liberalt demokrati i krise, både i lande med stærke demokratiske traditioner og i lande, hvor demokrati er en relativ ny ting.

Hvorfor tog Fukuyama fejl?

Hvis vores levevis og værdier i sandhed er det overlegne tilbud for verdensborgeren, er det svært at forstå, hvorfor hele verden ikke fulgte Fukuyamas spådom. Noget af forklaringen ligger i en stærk modfortælling til det liberale demokrati.

“Det mest populære emne i dagens tænkning er at forsøge at forstå, hvordan systemer, der ikke er vestlige, ikke er liberale, ikke er liberale demokratier og måske endda slet ikke er demokratier, ikke desto mindre kan gøre deres nationer succesfulde.” Sådan lyder et citat fra Viktor Orbán.

Viktor Orbán, Ungarns premierminister, blev oprindeligt kendt som demokratisk reformpolitiker, men har siden bevæget sig mod at centralisere lovgivende og udøvende magt, begrænse ytringsfrihed og svække retssystemet. I dag er han en selverklæret modstander af det vestlige liberale demokrati. Hans transformation er symptomatisk for det opinionsskifte, der finder sted globalt, ikke bare blandt politikerne, men også i befolkningers holdning til demokrati generelt.

Demokratiet er ikke længere et stærkt forbillede - i de mest ekstreme tilfælde bliver det anset som forfejlet, dekadent, svagt eller handlingslammet.

En undersøgelse fra *New York Times* viser, at i adspurgte vestlige lande er andelen af borgere, der ikke anser de-

mokratiet som essentielt, langt højere blandt de yngre generationer end blandt de ældre (se illustrationen på side 9). Demokratiet er ikke længere et stærkt forbillede – i de mest ekstreme tilfælde bliver det anset som forfejlet, dekadent, svagt eller handlingslammet. Hertil kommer, at Kina udfordrer Vesten på et voksende antal parametre – økonomiske tyngde og teknologi – hvilket tydeliggør, at det liberale demokrati ikke er nogen nødvendig forudsætning for økonomisk vækst og teknologisk konkurrencedygtighed.

Dertil kommer de seneste års erkendelse af, at globaliseringen i sin nuværende form har spillet fallit på ulighedsparameteren. Men når uligheden i et samfund vokser, vil den før eller si-

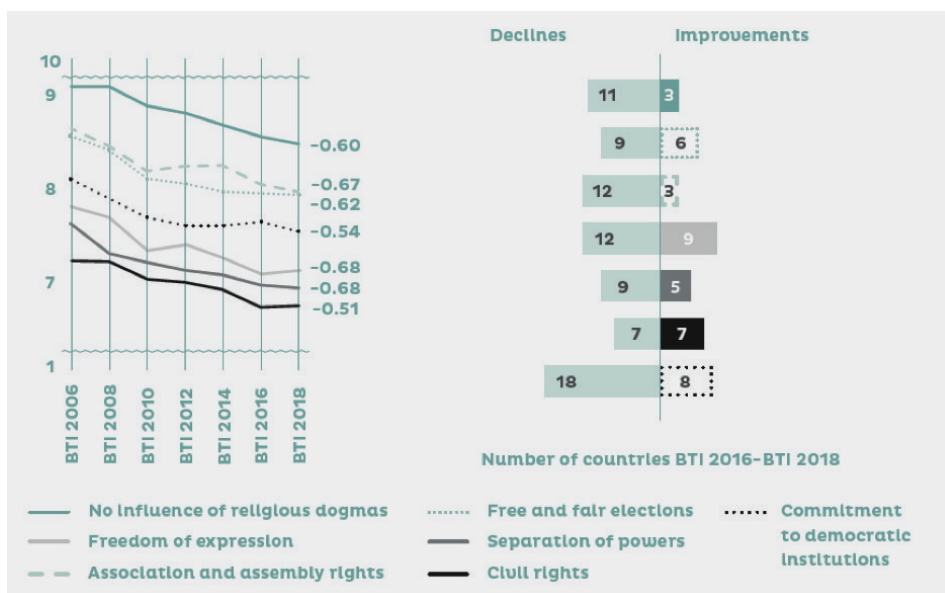

ILLUSTRATION: Politiske og borgerrettigheder svækkes i demokratierne.

(Kilde: Bertelsmann Stiftung Transformation Index 2018)

den enten kræve udligning eller forårsage kollaps. Jo større diskrepans, des voldsommere korrektion.

Det er naturligvis ikke en selvfølge, at økonomisk ulighed munder ud i 'illiberal' politik, men meget peger på korrelationen mellem økonomisk ulighed og dalende tillid

mellem medborgere. Enhver dynamik, der strækker et samfund ud i yderlighederne, ender med at skabe et vakuum, som før eller siden fyldes med mistillid, et 'os og dem'-narrativ og ofte kortsigtet populisme i den ene eller anden retning.

Da Rusland blandende sig i det amerikanske valg i 2016, var det ikke ved fordækt valgdeltagelse eller ved at hacke optællingssystemerne, nej, det var ved at splitte samfundet og etablere netop det vakuum. Det var ved målrettet og polariseret offentlig diskurs: det var sorte mod hvide, religiøse mod de

ikke-troende, kristne mod muslimer, rige mod fattige og så videre. De sociale medier har på den ene side skabt en demokratisk platform, hvor alle har adgang og en stemme, og samtidig har de sat strøm til måden, hvorpå man kan påvirke debatten i et samfund.

Når uligheden i et samfund vokser, vil den før eller siden enten kræve udligning eller forårsage kollaps.

Internettets mørke bagside

Da internettet blev alment tilgængeligt i 1990'erne, havde det et kæmpe potentiale til at gøre noget godt. Pludselig havde hele verden adgang til information, en platform til at udtrykke sig på, en øjeblikkelig kanal til at forbinde verdensdele. Men internettets rolle kan desværre ikke underkendes, når vi i dag, næsten 30 år senere, skal forklare, hvorfor de sidste dominobrikker aldrig faldt. Siden de spæde dage med modersummen er internettet blevet vores primære kilde til information, kommunikation og vej til deltagelse i

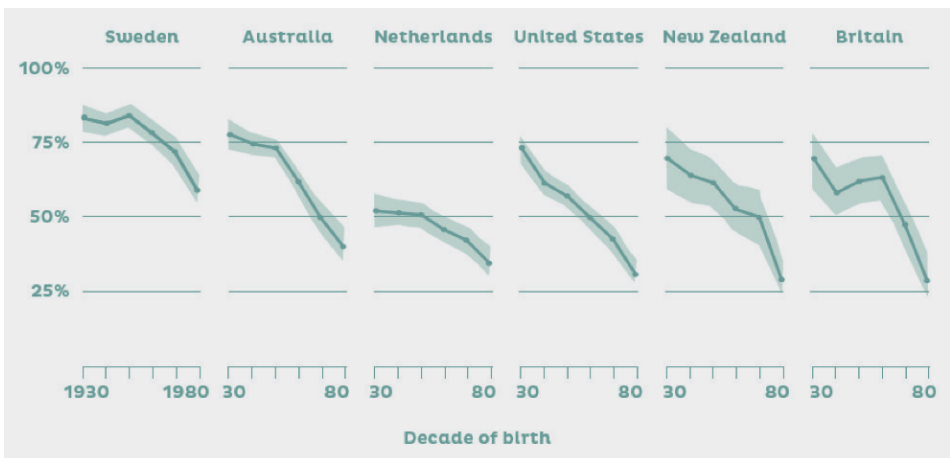

ILLUSTRATION: Andel adspurgte som svarer, at det er 'essentielt' at leve i et demokrati.

(Kilde: New York Times, 2016)

den offentlige debat. Det har også vokset sig eksponentielt større, stærkere, og nye teknologier er kommet til. *Fake news*, *deep fakes* og desinformation på sociale medier er blevet politiske våbener. Ekkokamre, filterbobler og Cambridge Analytica-skandalen er alle elementer, der er med til at udvande det demokratiserende potentiale og erstatte det med misinformation og aktivt meningsdannende algoritmer. Takket være den nye teknologi kan fremmede magter blande sig i den politiske debat i sådan en grad, at det har en reel påvirkning på udfaldet af noget, vi ellers ville kalde et demokratisk valg.

Det sidste år har 5G-netværket og Kinas foreløbige førerrolle fyldt spaltepads. Ligeså cyberspionage og stjalne forretningshemmeligheder. Før det var det Edward Snowden og WikiLeaks-afsløringer af ulovlige aflytninger udført af den amerikanske regering. Senest har debatten i Danmark handlet om øget overvågning. Uanset hvor hurtigt eller langsomt vi indfører diverse teknologiske løsninger i vores samfund, vil der være fordele og ulemper.

I mange tilfælde, som i for eksempel 5G-problematikken, er teknologiens fremmarch direkte forbundet med den bagvedliggende ideologi og underliggende tillid aktørerne imellem. Et eksempel fra vores egen hverdag er parkeringsautomaterne i Danmark.

De fleste er enige i, at det på parkeringspladserne gav god mening at gå fra møntautomater til dem med kreditkort og siden til parkeringsapps. Men hvor mange har reflekteret over, at i det øjeblik, vi efterlod mønterne derhjemme, så gik vi fra at være ano-

nyme til at have en usagt forventning om privatliv og databeskyttelse? Vi lader os registrere og følge med en forventning om, at den indsamlede data aldrig vil blive brugt imod os. Ja, faktisk aldrig vil blive brugt overhovedet. Ville vi have samme holdning i et land, hvor vi ikke stolede på vores politikere? Og hvordan ser denne dynamik så ud fremadrettet, når alt fra *'smart cities'* og forebyggende sundhed til personsikkerhed hviler på indsamling af fortsat større mængder af data om den enkelte og om samfundet i sin helhed?

For de fleste anses det også som fornuftigt at overvåge potentielle terrorister og individer, som udgør en fare for den bredere befolkning. Kan det tænkes, at personlig frihed er en funktion af den potentielle trussel, man udgør for andre? Indtil for nogle årtier siden, da verden ikke var nær så forbundet af rejseaktivitet, cybernetværk, finansmarkeder og så videre, var det fortsat begrænset, hvor stor en trussel individuelle handlinger og lokale begivenheder kunne udgøre for verdenssamfundet.

Med den yderst digitaliserede og forbundne verden in mente er det fair at antage, at den trussel, den enkelte kan udgøre for samfundet, og endda det globale samfund, er blevet betydeligt større. COVID-19-udbruddet, som i skrivende stund har bragt hele verden i knæ på bare få uger, er et smertefuldt eksempel på denne tæt sammenvævede verden. Nogle lande, som Singapore, reagerede hurtigt og har set en fladere smittekurve end andre, som lige nu kæmper mod tiden og en eksponentiel udvikling. Samtidig er Singapo-

re sammen med Sydkorea og Kina et af de lande, som er gået langt for at spore deres borgeres gøren og laden i forsøget på at begrænse smitten.

Vi ved nu, at en virus har kunnet sætte hele samfund og økonomier i stå. Danmark har vedtaget hastelovgivning og befolkningen har bakket op. Med biologiske trusler som pandemier og lige så alvorlige cybertrusler mod kritisk infrastruktur i det fremtidige billede af vores digitaliserede samfund, hvad er så udsigterne for privatliv, beskyttelse mod overvågning og den enkelte borgers rettigheder? Måske hører vores opfattelse af, at menneskerettighederne i form af civile og borgerlige rettigheder er universelle, fortiden til.

Vesten er blevet træt

Mens Østen fortsat vokser sig stærkere, viser Europa og Nordamerika tegn på træthed, indadvendthed og dermed en tilbagetrækning fra forreste linje af det globale lederskab. Vi har oplevet det første førende medlemsland forlade EU, og USA har forladt forhandlingerne om Trans-Pacific Partnership (TPP) og Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP), Parisaftalen om klimaforandringer, atomaftalen med Iran og aftalen med Rusland om nedrustning af mellemdistance-atomraketter (INF). USA, Canada og Mexico har i mellemtiden været en tur i ringen over NAFTA, som i juli 2020 erstattes af United States-Mexico-Canada Agreement (USMCA).

Manglen på konsensus om tiltag til at håndtere de globale trusler fra klimaforandringer og cyberkrig øger kløften mellem de tidligere tæt allie-

rede lande og svækker enkeltlandenes individuelle og fælles positioner. Internationale vestligt ledede institutioner, der blev etableret i kølvandet på verdenskrigene, såsom FN, Den Internationale Valutafond (IMF), Verdensbanken og Verdens Sundhedsorganisation (WHO) forvalter alle globalt, men afspejler ikke nødvendigvis det 21. århundredes globale magtbalance, hverken økonomisk, politisk eller militært.

Et bud på fremtiden

Året er 2040, og verden venter spændt på den seneste rapport fra det internationale klimapanel, som forhåbentlig afspejler en kraftig nedgang i globale CO₂-udslip. Til trods for den regionalisering, der fulgte i kølvandet på den geopolitiske ophedning under Donald Trumps præsidentembede, og især hans anden periode, formåede landene at finde fælles fodslag i kampen mod klimaforandringer. På COP37-mødet i 2033 i Kinshasa blev man enige om et globalt klimakreditsystem, som tillader en fælles tilgang og et samlet klimaregnskab for kloden. Ikke alle lande har implementeret det, men det har fået en god start, da de store aktører er med.

Desværre betød otte års konfrontatorisk Trump-politik samt recessionen, der fulgte i kølvandet på coronakrisen, at kløfterne ideologisk og økonomisk var for store til, at man kunne samle verden under den globaliseringsagenda, man så i slutningen af det 20. århundrede. De eksisterende institutioner mestrede ikke den nødvendige elasticitet til at sikre deres relevans i en verden med en ny global magtbalance,

og i 2032 blev Kina, Indien og Rusland enige om etableringen af Eastern Trade Organisation (ETO), som en naturlig og efterspurgt modpol til WTO.

FN eksisterer i dag primært som et fredsbevarende organ og som et hjem for klimadagsordenen. I slutningen af 2030'erne blev den kinesiske yuan en ny reservevaluta. På dette tidspunkt må den dog dele pladsen, ikke kun med dollaren, men også med CyCurr, som er den globale kryptovalutastandard.

Forskellene i den økonomiske vækst var heller ikke til at overse ovenpå 20'ernes recession, som efterlod de vestlige lande yderst svækkede i længere tid. Den høje arbejdsløshed forsinkede implementeringen af vitale nye teknologier, idet man forsøgte at stimulere arbejdsmarkedet ved ikke at automatisere for hurtigt. Men der var noget, alle landene havde til fælles, nemlig at de byer, som i dag er blevet til 'megacities', samt de store multinationale virksomheder, hvis omsætning var større end nogle landes BNP, fik en plads ved bordet som de stormagter og økosystemer, de nu udgjorde i sig selv.

Da verden kom ud på den anden side af 2020'erne, var demokratiet svækket, men havde overlevet. Sundhedskrisen, recessionen og den efterfølgende høje arbejdsløshed havde medført en række reformer og omfordelingstiltag, som gav demokratiet noget tiltrængt medvind og fornyet tiltro. Det sværeste var at forene de liberale værdier med den store mængde data, der nu indsamles på alt, fra om jeg har mælk i mit køleskab til hvem jeg delte min selvkørende bil med i går.

De selvkørende biler, som ellers lå nogle år ude i fremtiden, fik deres chance under den store oversvømmelse, som i 2027 havde gjort det meste af Holland ufremkommeligt. Fukuyama skrev i 2032 en ny bog i anledningen af 40-års jubilæet for sin ikoniske udgivelse; denne hed *Historien om fremtiden*. Her reflekterede han over den meget fine balancegang, der i dag er mere relevant end nogensinde: mellem overvågning og sikkerhed, mellem stat og individ, mellem magt og tillid.

○○○